

Cetatea Cavalerilor

Fondator: Col. r. Dr. Constantin MOȘINCAT
 Editor: Asociația Națională a Cavalerilor de Clio
 Editura Tipo MC, Oradea-2020

Cartea Mea e și a Ta! ISSN 2734-6889 - ISSN-L 2734 - 6889

1917 – UN DESTIN COMUN AL UNOR MARI COMBATANȚI:
 N. TITULESCU – I. ANTONESCU – GH. BRĂȚIANU¹

Prof. univ. dr. Gheorghe Buzatu

În anul de răscruce al Campaniei României din 1916-1919, prea puține elemente privind-i pe cei trei iluștri reprezentanți ai românității – aflați la 1917 în situații și posturi deosebite, chiar opuse (respectiv ministru de Finanțe, șef al Biroului Operații al Marelui Cartier General român¹ și cursant al Școlii de ofițeri de rezervă și participant la luptele de pe Valea Troțușului) – erau în măsură a le prevesti **un destin comun**. Avem în seamă, mai precis, prezența, după aproximativ 20 sau 30 de ani, a lui Gh. Brătianu și implicarea lui profundă în demiterea lui N. Titulescu de la cârma diplomației României la 29 august 1936 ori în arestarea Conducătorului Statului român în cursul loviturii de stat de la 23 august 1944, pregătită și patronată de Regele Mihai I și anturajul său. N. Titulescu avea să-și afle sfârșitul în Franța, în 1941, Mareșalul Antonescu în 1946, în fața plutonului de execuție, iar finalmente, în 1953, Gh. Brătianu în condiții tragice, neelucidate încă pe deplin, într-una din “redutele” Gulagului comunist².

Cum se pot explica asemenea deznodăminte? Au fost, ele, anume pregătite ori doar rodul întâmplării? Ori, cumva, ilustrări ale faptului că nu numai revoluțiile și ci evoluțiile neobișnuite își devorează eroii? ...

Și, totuși, câte ceva din toate au fost posibile ...

Un fapt este netăgăduit: oriunde și oricând, descoperirea și publicarea unor documente inedite de sau despre personalitățile de rezonanță ale istoriei naționale și universale sunt în măsură să contribuie, adeseori în chip esențial, la redeschiderea unor “cazuri” considerate încheiate, la dezbateri și reevaluări, soldate cu aprofundări și elucidări absolut necesare fiecărei etape a cursului istoriografiei generale. În funcție de preocupările noastre anterioare, am avut șansa și satisfacția unor “capturi” de documente sau fonduri interesând pe diferiți “actori” sau momente ale veacului trecut, precum în prima ordine: corespondența politică și științifică a lui

¹ Extras din vol. *Glorie și deznădejde*, coord. conf. univ. dr. Gavriil PREDA Ploiești, 2007

¹ Relativ la predilecția constantă a lui Ion Antonescu – mai ales în cursul Războiului din Est (1941-1944) - pentru evenimentele din 1917, vezi documentele din anexa studiului.

² Cf. Stelian Neagoe, *Oameni politici români. Enciclopedie*, București, Editura Machiavelli, 2007, *passim*.

N. Iorga³; corespondența politică și diplomatică (*Jurnalul*) lui N. Titulescu⁴; *Jurnalul de război* al Mareșalului Ion Antonescu⁵ sau – la sfârșit, dar nu în cele din urmă – românii în arhivele capturate de *KGB*⁶; tehnica, culisele și rațiunile loviturii de stat de la 23 august 1944⁷ ori divizarea Europei Est-Centrale în sfere de influență (acordul Churchill-Stalin, octombrie 1944)⁸. În ceea ce-l privește pe Gh. Brătianu, trimitem la un document fundamental privind acțiunile sale la 22-23 august 1944 și pe care, în colaborare cu Claudiu Secașiu, l-am publicat în premieră încă în 1985⁹, reeditându-l în seria *Mareșalul Antonescu în fața istoriei*¹⁰.

***

Cu trimitere directă la N. Titulescu, aflat în prima ordine în atenția noastră, se impune a preciza că, în ciuda unor ample și serioase cercetări, concretizate până acum în nenumărate și temeinice studii, monografiile și sinteze, volume de documente, albume și volume omagiale, importante aspecte relativ la viața și opera sa au rămas totuși în penumbră, altele, pur și simplu, necunoscute. Iar aceasta, desigur, în așteptarea definitivării investigațiilor desfășurate sub egida Fundației Europene N. Titulescu, care, sub coordonarea prof. G. G. Potra, ne-a prezentat mai multe volume anticipând o excelentă și definitivă *Opera omnia*.

Acestea fiind precizate, vom intra de-a dreptul în subiectul intervenției noastre. Se admite, tacit ori nu, că unul dintre episoadele activității lui Titulescu care rămâne parțial controversat privește demiterea lui de la cârma diplomației României la 29 august 1936. Este de prisos să detaliem cum faptul în sine, echivalent al unui cutremur în domeniul politico-diplomatic de la București, a modificat brusc și iremediabil însuși cursul orientării externe a României lui Carol II și, nu mai puțin, a avut unele implicații la scară europeană la nivelul anilor 1936 și următorii (oricum, până în 1939, la izbucnirea celui de-al doilea război mondial). Studiile anterioare au reflectat premisele, contextul și cauzele, persoanele și factorii responsabili, consecințele imediate sau îndepărtate ale demisiei. Cu toate acestea, natural, anume factori și elemente n-au scăpat din vedere. Nefiind însă posibil, în limitele unei comunicări a surprinde ansamblul, ne mulțumim asupra rolului istoricului Gh. Brătianu.

După cum este cunoscut, în 1982, în volumul *Titulescu și strategia păcii*, l-am inclus fără rețineri, în temeiul probelor, pe ilustrul istoric în rândul adversarilor de marcă și, mai mult, al responsabililor nemijlociți ai demiterii lui Titulescu, în rând cu Carol II, Al. Vaida-Voievod,

³ Vezi Gh. Buzatu, ed., *N. Iorga - omul și opera*, I-III, Iași - Bacău, Editura Junimea, 1971-1996.

⁴ *Idem*, ed., *Titulescu și strategia păcii*, Iași, Editura Junimea, 1982, p. 375-447; *Idem*, Octavian Goga, implicat în demiterea lui Nicolae Titulescu, în „Saeculum”, Focșani, nr. 5, iulie 2003, p. 91-93.

⁵ Gh. Buzatu, *Hitler, Stalin, Antonescu*, Ploiești; Mileniul III, 2005; Gh. Buzatu, Corneliu Bichineț, eds., *Arhive secrete, secretele arhivelor*, I, București, Editura Mica Valahie, 2005. În prezent, documentul este în curs de valorificare integrală (3 volume).

⁶ *Idem*, *Românii în arhivele Kremlinului*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996.

⁷ Gh. Buzatu, ed., *Actul de la 23 august 1944 în context internațional. Studii și documente*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984; *Idem*, ed., *Trecutul la judecata istoriei: Mareșalul Antonescu - Pro și contra*, București, Editura Mica Valahie, 2006; *Idem*, *23 august 1944: Probe epistolare ale conspirației*, în „Anuarul Muzeului Marinei Române”, tom IX, Constanța, 2006, p. 15-37.

⁸ *Idem*, *Din istorie secretă a celui de-al doilea război mondial*, I, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, p. 305-327; *Idem*, *România sub Imperiul Haosului. 1939-1945*, 2007 (sub tipar).

⁹ Vezi Gh. Buzatu, Claudiu Secașiu, *Din arhiva istorică a României contemporane*, I, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie <<A. D. Xenopol>>”, Iași, tom XXII/2, 1985, p. 679-682.

¹⁰ Vezi Gh. Buzatu și colaboratori, eds., *Mareșalul Antonescu în fața istoriei*, II, Iași, Editura B. A. I., 1990, p. 143-149.

Octavian Goga, N. Iorga sau Grigore Gafencu¹¹. Am apreciat atunci că, dacă Gh. Brătianu a acționat din convingere și patriotism ori dacă (alături de N. Iorga) n-a aprobat modul destituirii diplomatului¹², el, totuși, se detașase dintre cotestatarii eminenți ai politicii externe titulesciene, militând pentru imprimarea unui “curs nou” al orientării României în afacerile europene, pentru o acțiune de “adaptare la împrejurări”, cum solicitase Octavian Goga¹³. Pe atunci, era în discuție, pe de o parte, implementarea proiectului franco-sovietic de organizare a *frontului păcii*, cuprinzând în aceeași formulă Parisul, Moscova, Praga, București și chiar Londra, pentru a prinde Germania lui Adolf Hitler, izolată, în “sârma ghimpată” a securității; pe de altă parte, se admitea și încuraja colaborarea Germaniei, receptându-se semnalul lui Hitler în sensul că pericolul major în calea organizării păcii îl reprezentau, dimpotrivă, comunismul și Kremlinul, care trebuiau eliminate, ele fiind cele dintâi interesate și propovăduitoare ale sistemului securității europene, căci corespundea situației și obiectivelor lor imediate sau îndepărtate. În context, Titulescu, fiind un susținător de bază (chiar inspirator) al sistemului preconizat de Paris și Moscova, se situase automat pe o poziție contrară celei preconizată de Goga sau Brătianu, care insistau pentru *o politică de realități*, în sensul de respingere categorică a avansurilor Moscovei în schimbul orientării spre Berlin. Mai ales că, în răstimp, o dată cu izbucnirea războiului civil din Spania, în care aveau să se implice toate marile capitale, apele politicii europene s-au tulburat, brusc, la extrem! ...Iar, la București¹⁴ confruntările s-au intensificat, căci Titulescu, după exemplul Parisului și al Pragăi¹⁵, nu ascundea că avea în vedere să le urmeze întocmai exemplul, semnând și el un pact cu Kremlinul. Revenit în țară în toiuul verii anului 1936 și pentru a forța oarecum decizia cabinetului în funcție al lui Gh. Tătărescu, Titulescu și-a prezentat demisia. Presimțise, după cum avea el să se explice în faimoasa scrisoare din septembrie 1939 destinată lui Carol II, că “locul meu nu mai era în guvernul Tătărescu, deoarece se contracara politica externă pe care o duceam, autorizat în regulă, prin politica internă ce se urma”¹⁶. Totuși, pe moment, guvernul Tătărescu și Carol II nu l-au abandonat pe Titulescu: la 14 iulie 1936 – printr-o rezoluție unanimă – guvernul a exprimat “solidaritatea” (sic!) cu solicitantul demisiei, care a bătut în retragere, mai ales că primise mandat, prin același document, “să aducă la stricta îndeplinire această politică [externă], care *este însăși politica Guvernului și a țării* (subl. ns. – Gh. B.)”¹⁷. Plecat din București în zilele imediat următoare, Titulescu, odată ajuns în Elveția, a reluat negocierile cu comisarul sovietic afaceri externe, M. M. Litvinov, cu care a parafat, la 21 iulie 1936, la Montreux, un faimos protocol secret, preludiv al unui tratat de asistență mutuală România-URSS¹⁸, și care urma să fie semnat în septembrie 1936, în cursul viitoarei sesiuni a Adunării Generale a Ligii Națiunilor; nu dispunem de informații în sensul că Titulescu ar fi înștiințat Guvernul ori pe Carol II despre parafarea protocolului¹⁹, dar, oricum ar fi evoluat realitățile, următoarele ipoteze nu se exclud, ele presând decisiv asupra evoluțiilor politico-diplomatice:

¹¹ Titulescu și strategia păcii, p. 300 și urm.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*, p. 301 (Din scrisoarea către Carol II de la 14 iulie 1936).

¹⁴ La 11 august 1936, România s-a declarat pentru „neintervenție” în Spania (cf. *Titulescu și strategia păcii*, p. 238).

¹⁵ Care parafaseră deja, la 2 și 16 mai 1939, pacte de asistență mutuală cu URSS.

¹⁶ *Ibidem*, p. 277.

¹⁷ *Ibidem*, p. 278.

¹⁸ *Ibidem*, p. 155.

¹⁹ *Ibidem*, p. 290-292.

1. Dacă Titulescu n-a informat București, el a greșit, dat fiind că soluția adoptată era din toate punctele de vedere inacceptabilă;

2. Dacă Titulescu n-a informat iar parafarea protocolului cu Litvinov a devenit cunoscută la București pe căi colaterale, faptul în sine a determinat ca situația să se inflameze, coalizându-i pe toți adversarii săi reductibili, inclusiv Gh. Brătianu și toți ceilalți;

3. Dacă Titulescu în adevăr n-a informat Bucureștii, parafarea protocolului de la Montreux a putut deveni cunoscută prin “scurgerea” involuntară a unor detalii, în primul rând prin canalele germane și chiar ... sovietice, fiind în interesul ambelor părți să verifice trăinicia tratatului sovieto-român în perspectivă.

Or, fapt demn de toată atenția, Gh. Brătianu se remarcase din 1932 dezbaterile problemelor politicii externe românești²⁰, pentru ca, din 1935, să se impună decisiv în tabăra celor care combăteau activ și, mai grav, subminau prin orice mijloace demersurile lui Titulescu²¹. Este remarcabil că toate acțiunile din 1935-1936 lui Gh. Brătianu, dimpreună cu acelea ale lui Octavian Goga sau Al. Vaida-Voievod, împotriva politicii lui Titulescu și, mai cu seamă, a proiectatului pact de asistență mutuală București-Moscova, agitat cu înverșunare în mass-media locală și europeană, a reținut atenția Legației germane din București care a ținut la curent Berlinul²². Mai mult decât sigur, în nici o clipă nu s-a pus cumva problema ca istoricul să fi fost corupt ori coordonat de agenții Berlinului, însă – influențat în vreun fel sau într-o măsură, tot ce-a fost cu puțință!

Pentru aflarea unor probe sigure, nici nu trebuie să mergem prea departe. Iată de ce vom apela la unele mărturii care, deși cunoscute, până acum n-au fost luate în considerație²³ la judecarea episodului demiterii lui N. Titulescu. Ceea ce, în fond, ne determină – nu-i așa? – să admitem și să constatăm ineditul situației.

Despre ce este vorba:

I

La scurt timp după evenimentul de referință, în chip precis la 16 noiembrie 1936, ora 12, aflat la Berlin, Gh. Brătianu a avut privilegiul – care ulterior s-a dovedit nefast pentru destinul său – de a fi beneficiat de o întrevedere cu Adolf Hitler. Au fost asistați doar de Otto Meissner,

²⁰ Vezi, în acest sens, interpretările sale parlamentare începând din 1932, inițial pe tema unui tratat de neagresiune sovieto-român, apoi în 1934 cu referire la revizionismul ungar (Gh. Buzatu, ed., *Discursuri și dezbateri parlamentare. 1864-2004*, ediția a II-a, București, Editura Mica Valahie, 2006, p. 466-494). Intervențiile istoricului au fost justificate de preocuparea majoră de a se respecta și recunoaște în context suveranitatea și integritatea teritorială a României Mari, subliniind în context: “Tare pe dreptul și pe pământul ei, țara noastră nu are de formulat nici o revendicare imperialistă, dar NU ARE DE CEDAT NICI CEA MAI MICĂ FĂRĂMĂ A TERITORIULUI NAȚIONAL (subl. ns. – Gh. B.)” (intervenția din 4 aprilie 1934, *Ibidem*, p. 491).

²¹ Drept dovadă, cf. interpelările pe tema pactului sovieto-român de neagresiune din 5 octombrie, 26 noiembrie, 19 decembrie 1935 și 16 iunie 1936, campania fiind inaugurată de A. C. Cuza în iunie 1934 (*Titulescu și strategia păcii*, p. 246). Răspunzându-i istoricului într-un rând, la 13 decembrie 1935, N. Titulescu a precizat: “Nu știu dacă România va încheia vreodată un tratat de asistență mutuală cu URSS. Ceea ce știu este că interesul național cere să nu micșorăm cu nimic libertatea de acțiune a României pentru ziua de mâine. Ceea ce știu este că nu se grevează viitorul unui neam cu povara unei negațiuni internaționale, oricare ar fi ele și împotriva oricui ar fi îndreptate [...] Nu cunosc limită în setea mea de înțelegere cu alții” (*Ibidem*).

²² *Ibidem*, p. 298-299. În acel cadru, Legația a raportat Berlinului despre interpelările parlamentare ale lui Gh. Brătianu din 5 octombrie și 26 noiembrie 1935 pe tema blocării negocierilor Titulescu-Litvinov pentru un pact bilateral.

²³ Cu excepția colegului I. Calafeteanu.

ministru de stat la Cancelaria Führerului, care și-a luat note, dar acestea, cel puțin la ora actuală, sunt considerate – din câte știm - pierdute. Dispunem, în schimb, de relatarea istoricului care, în chip miraculos, s-a păstrat în Arhivele MAE din București, textul integral al documentului fiind nu demult editat de istoricul I. Calafeteanu²⁴.

Fără îndoială, nu este cazul să rezumăm tot documentul în discuție. Este suficient să reținem că, în nota istoricului, am identificat două pasaje esențiale suficiente și relevante pentru a desprinde temeiul și obiectivele campaniei sale anti-Titulescu din 1935-1936, astfel cum le-a întrevăzut el și cum le-a expus lui Hitler. În fața lui Hitler, istoricul nu a menționat numele lui Titulescu, dar, urmărind să-l sensibilizeze pe Führer ori, probabil, voind să-i facă plăcere, n-a ascuns că declanșase, în 1935, “o dezbatere în Parlamentul român asupra politicii noastre externe”²⁵. La nici trei luni după izgonirea lui Titulescu din guvern, Gh. Brătianu a apelat la un limbaj care, dacă excludea nominalizarea victimei de la 29 august 1936, i-a îngăduit cu certitudine interlocutorului său, Adolf Hitler, să o identifice. Dar să-l urmărim pe Brătianu: “În fruntea partidului pe care îl conduc, am luptat – a precizat istoricul – de un an de zile împotriva pactului sovietic, a cărui primejdie pare înlăturată (subl. ns. – Gh. B.)”²⁶. Ultimele cuvinte – oricine putea să intuiască, mai cu seamă Adolf Hitler – readucea în atenție un element fundamental, și anume că iminența pactului Titulescu-Litvinov dispăruse o dată cu demiterea celui dintâi și cu rezervele ridicate, în consecință, de către cel de-al doilea. Și asta nu era totul, dat fiind că, de vreme ce Brătianu deplânsese “urmărilor vechii politici”, aceasta, în mod categoric, nu purta decât un nume, acela al lui N. Titulescu, iar îndepărtarea sa provocase o certă reorientare, exemplificată de istoric prin intensificarea raporturilor României cu Polonia și Iugoslavia, ceea ce – l-a asigurat solul român pe Adolf Hitler - marca “un echilibru mai sănătos” al orientării externe a Bucureștilor². Pentru ca, imediat în continuarea expozeului său, Gh. Brătianu să-i releve Führerului punctele cardinale ale “noului curs”, care se dovedea 100% anti-titulescian. Spre exemplificare, reținem din textul redactat de Gh. Brătianu în persoană:

“...În ce privește problemele externe, politica noastră se poate rezuma în următoarele puncte, care corespund unei tendințe tot mai accentuate în opinia publică:

1. *Barieră împotriva comunismului. România trebuie să-și reia, ca mai înainte, misiunea la Nistru și la Marea Neagră.*

2. *Nu voim să fim drum de trecere, nici câmp de bătaie [...] De fapt, chiar în cazul unui război germano-rus, o Românie neutră e mai importantă pentru Germania decât una aliată, care ar prezenta greutăți de prelungire a frontului. Această poziție nu întrerupe legăturile noastre cu Franța, cu care avem, de altfel, un tratat de consultare și amicitie, dar arată că nu voim să ne subordonăm unui pact sovietic, fie francez, fie ceh.*

3. *Raporturi economice mai strânse cu Germania, în care vedem posibilitățile de dezvoltare normală ale economiei românești*”³.

²⁴ Vezi Ion Calafeteanu, *Români la Hitler*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1999, p. 13-16 (doc. nr. 2).

²⁵ *Ibidem*, p. 13.

²⁶ *Ibidem*, p. 14..

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*. Este semnificativ faptul că peste ani, mai precis în cursul întrevederii sale cu Hitler de la Salzburg (Castelul Klessheim) din 12 aprilie 1943, Mareșalul Antonescu, vorbind în apărarea lui Mihai Antonescu, îl asigura pe Führer că ministrul român de externe în funcție, fusese „împreună cu Gheorghe Brătianu ... unul din protectorii politici [a se citi – dintre susținătorii în România] pentru Germania. Mihai Antonescu s-a despărțit mai târziu de Brătianu, deoarece acesta i se părea prea

În ceea ce-l privește, Hitler l-a asigurat pe Brătianu că Germania n-ar fi fost stăpânită decât de “*interesul general european*”⁴. Führerul l-a autorizat pe interlocutor să transmită factorilor responsabili de la București, Regelui Carol II în persoană, că, împotriva pericolelor decurgând din partea revizionismului Ungariei, România putea beneficia de asistența Berlinului, cu aceste două condiții precise: “*...Dacă politica României se desface de influența sovietică și dacă se realizează mai bune legături economice cu Germania*”⁵. În general, l-a asigurat Hitler pe Brătianu, “*în ceea ce privește sprijinul de care are nevoie România, ea trebuie să-l caute la state care fac aceeași politică de stăvilire a comunismului, în principal Germania*”⁶.

Concluzia ce se degajă, în baza documentului examinat, coroborat însă cu informațiile provenind și din alte surse, nu poate fi decât una singură: fără a fi în intenția noastră se detaliem prezența lui Gh. Brătianu în combinațiile din iulie-august 1936 care au condus la demiterea lui N. Titulescu, în mod sigur contribuția sa a fost decisivă în postura de gropar al diplomației titulesciene, și aceasta nu oricum și oricând, ci rapid și direct, pe canalul sau la nivelul cel mai eficace cu putință pe atunci, și anume pe relația Carol II – Adolf Hitler. Nu vom stăruii, dacă a fost mult ori a fost puțin?, de vreme ce, în mod sigur, n-a fost defel nesemnificativ!

II

Apreciem că, studiind implicarea lui Gh. Brătianu în destituirea lui N. Titulescu și în abandonarea politicii sale externe, nu putem ignora un alt episod marcant al istoriei noastre recente: prezența istoricului, după numai opt ani, în rândul complotiștilor de elită care la 23 august 1944, înfăptuind arestarea lui Ion și Mihai Antonescu, au provocat răsturnarea regimului Mareșalului! Dat fiind că am abordat cu alt prilej aspectele acestui caz⁷, ne mulțumim să-l expunem în liniile esențiale:

Înainte de a veni cu tot felul de argumente *pro* sau *contra* implicării lui Gh. Brătianu și în destituirea Antoneștilor, trebuie să ne adresăm – în prima ordine – **recunoașterilor proprii ale istoricului**, la care ne-am referit mai sus⁸. Din această sursă atribuită lui Gh. Brătianu și indiscutabil probatorie pentru acțiunea sa la 22-23 august 1944, depășind toate detaliile asupra desfășurărilor din acele zile, reținem faptul că, de îndată după lovitura de stat, în jurul orei 17,30, la Palatul Regal din București, Mihai I, în prezența a numeroși complotiști, le-a prezentat amănuntele ultimei audiențe cu Antoneștii, încheind tovărășește: “*...Și acum la lucru*”⁹. Nimeni n-a cerut explicații suplimentare, iar Gh. Brătianu, de față, a constatat sec:

“*Rolul meu de purtător de cuvânt al opoziției luase sfârșit. După ce mi-a mulțumit, Regele mi-a făcut din ochi și m-a condus la ușa holului* (subl. ns. – Gh. B.)”¹⁰.

inactiv” (apud Vasile Arimia și colaboratori, eds., *Antonescu-Hitler. Corespondență și întâlniri inedite. 1940-1944*, II, București, Editura Cozia, 1991, p. 72-73).

⁴ Ion Calafeteanu, *Români la Hitler*, p. 16.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Vezi Gh. Buzatu, *23 august 1944: Probe epistolare ale conspirației*, p. 28-30.

⁸ Cf. *supra* notele 7-8.

⁹ Gh. Buzatu și colaboratori, eds., *Mareșalul Antonescu în fața istoriei*, II, p. 148.

¹⁰ *Ibidem*.

Suntem, cu siguranță, în fața unei recunoașteri esențiale și a unei mărturii cardinale referitoare la actul de la 23 august 1944.

Ca o culme a ironiei, exact la o lună de zile după lovitura de stat, mai precis la 23 septembrie 1944 Gh. Brătianu a fost atacat, dur și murdar, de către ... *Anonymus* – pe care, azi, îl știm: obscurul “romanicer” Ion Călugăru – chiar pe tema participării sale la răsturnarea regimului Antonescu¹¹. Era doar începutul, întrucât, în săptămânile următoare, atacurile s-au înmulțit iar lista s-a lărgit, cu N. Iorga, Constantin C. Giurescu, I. Lupaș, Traian Ciufu¹² ș.a. În vreme ce despre Gh. Brătianu se afirma în nr. 3/1944 al organul CC al PCR “Scânteia” (an I, nr. 3) că se situase “*alături de agenții hitleriști și legionari*”¹³, despre neîntrecutul N. Iorga un alt pseudo-romancier de tristă memorie, I. Ludo, avea să considere, la 15 decembrie 1944, în revista bucureșteană “Răspântia” (an I, nr. 2)¹⁴ că în 1940 ... “*n-a fost ucis. S-a sinucis...*”!!! Ce se întâmplase? Sub regimul comunist, întronat pe baionetele Kremlinului, începuse *Holocaustul roșu* împotriva culturii române...

Revenind la evenimentele din 1944, reținem că, în toiul preparativelor pentru lovitura de stat, Gh. Brătianu avea să colaboreze îndeaproape cu numeroși dintre diplomații provenind din “școala titulesciană” (Grigore Niculescu-Buzești, Victor Rădulescu-Pogoneanu ș.a.), iar “eroului” nostru chiar i s-a pus în vedere – lui, care se remarcase în actul de la 29 august 1936 și în abandonarea liniei diplomatice anterioare a Bucureștilor – să vegheze ca, în noile condiții ale “erei” post-Antonescu, să se asigure (după cum singur a consemnat) o orientare a României demnă ... “*de memoria lui Titulescu* (subl. ns. – Gh. B.)”¹⁵!!!

Pe tot parcursul anilor 1940-1944, Gh. Brătianu, voluntar de prima oră al războiului pentru eliberarea Basarabiei și Bucovinei de Nord declanșat la 22 iunie 1941, deținuse și beneficiase de pe urma raporturilor excelente stabilite și cultivate cu Ion și Mihai Antonescu¹⁶. Anterior, vicepremierul și ministrul de externe în funcție, profesorul Mihai Antonescu, fusese chiar membru al dizidenței „georgiste” în cadrul PNL. Iar istoricul, personaj obișnuit la convorbirile de la Președinția Consiliului de Miniștri cu Conducătorul Statului¹⁷ ori cu Mihai Antonescu, piesă de rezistență în activitatea „Biroului Păcii” în 1942-1943¹⁸, și-a jucat în prima parte a zilei de 23 august 1944 rolul politic major al vieții, față de care ulterior comuniștii n-au manifestat

¹¹ Detalii în Aurel Pentelescu, *În fața istoriei. Gh. I. Brătianu (1898-1953)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2003, p. 168-169; Aurel V. David, *Studii de istorie a înălțării și declinului nației românești*, București, Editura Dacoromană, 2006, p. 592-594; Aurel Pentelescu, Liviu Țăranu, *Gh. I. Brătianu în dosarele Securității. Documente*, București, Editura Enciclopedică, 2006, *passim*.

¹² Strălucitul meu profesor și autor de manuale naționale de istorie de la Liceul “Regele Ferdinand” din R. Sărat.

¹³ Aurel V. David, *op. cit.*, p. 593.

¹⁴ Apud Valeriu Râpeanu, *Nicolae Iorga 1940-1947*, II, București, Editura 100 + 1 Gramar, 2002, p. 151.

¹⁵ *Ibidem*, p. 144.

¹⁶ Fapt reținut, de fel întâmplător, în *fișele biografice* întocmite de autoritățile comuniste după 1945. Din *fișa* nr. 112, datată 14 aprilie 1950, reținem: „... [Gh. Brătianu] a avut permanent legături cu Ion și Mihai Antonescu, precum și cu restul guvernului antonescian și cu nemții din țară, militând tot timpul, cu intensitate, în orbita hitlerismului, [fiind] de acord cu vederile dictaturii antonesciene...” Asemenea afirmații trebuie privite cu circumstanță, inclusiv această constatare: „*Urma să fie numit urmaș al lui Antonescu la conducerea statului, cu asentimentul Legației germane*” (apud Aurel Pentelescu, Liviu Țăranu, *Gh. I. Brătianu în dosarele Securității. Documente*, p. 277).

¹⁷ Vezi Gh. Buzatu, Corneliu Bichineț, eds., *Arhive secrete, secretele arhivelor*, I, pp 85-386.

¹⁸ A se vedea, cu trimiteri speciale la anii 1940-1944, Gh. Buzatu, *Gheorghe I. Brătianu – evoluții politice. Documente*, în Victor Spinei, ed., *Gheorghe I. Brătianu. Confluente istoriografice românești și europene*, Iași, 1988, pp. 461-499; Mioara Anton, *Biroul Păcii și propaganda în interes național*, în „*Dosarele istoriei*”, nr. 12/2005, p. 24 și urm. Despre rolul lui Gh. Brătianu, cf. și mărturiile, date 2 decembrie 1961, ale altui complotist de elită – Victor Rădulescu-Pogoneanu, în Gh. Buzatu și colaboratori, eds., *Mareșalul Antonescu în fața istoriei*, I, p. 158-183.

nici un fel de admirație și prețuire. Dimpotrivă. I-au imputat rosturile și chiar l-au amenințat, în chip cu totul absurd, de ...sabotare a complotului?! La 23 august 1944, aproximativ la ora 11,00, Gh. Brătianu s-a prezentat la Snagov, unde guvernul antonescian fusese convocat într-o reuniune restrânsă, obținând să-i scoată din ședință pe Ion și Mihai Antonescu. Vorbindu-le în numele lui Iuliu Maniu și Constantin (Dinu) I. C. Brătianu, istoricul a insistat ca Mareșalul să încheie el negocierile de armistițiu cu URSS, SUA și Marea Britanie¹⁹. Ceea ce Mareșalul a acceptat, dar, avându-se în vedere pretențiile exacerbate ale Aliaților (în chip precis, ale Rusiei, asupra Basarabiei și Bucovinei de Nord) și surprizele viitorului, a solicitat ca liderii PNT și PNL să-și asume de asemenea responsabilitatea, exprimată printr-un „angajament” scris²⁰, care să fie publicat. Într-o atare perspectivă, Ion și Mihai Antonescu au avut, fiecare în parte, inițiativele unor audiențe la Palat, la Mihai I în persoană, aproximativ în jurul orelor 15,30 și 16,00. Gh. Brătianu s-a angajat pe loc să revină la Snagov, cu documentul respectiv semnat de Maniu și Dinu Brătianu, cel mai târziu până la ora 15,00. Astfel ca, la Palat, Antoneștii să abordeze problema armistițiului în perspectivă în temeiul „angajamentului” tocmai convenit. După câteva ceasuri, de data acesta deja arestat, ex-Mareșalul va consemna în celebrele sale *Însemnări din celulă*: „Dl. [Gh. I.] Brătianu urma să-mi aducă adeviziunea scrisă înainte de audiența mea la Rege, fiindcă voiam să merg la această audiență cu hotărârea luată, adică să-i pot confirma că, dat fiind faptul că s-a realizat unirea politică internă, îmi pot lua angajamentul să încep tratativele de pace...”²¹ Toate bune, numai că Gh. Brătianu nu a reușit să se țină de cuvânt. El n-a respectat termenul propus, astfel că, la ora 15,00, l-a asigurat pe Mihai Antonescu cum că „angajamentul” liderilor opoziției va urma, drept care Antoneștii puteau să-l ... evoce în cursul discuțiilor cu Mihai I²². Putem bănuși, că Maniu și Dinu Brătianu nu s-au grăbit să semneze „scrisoarea de garanție”, preferând s-o facă după ce vor fi constatate rezultatele audienței Antoneștilor la Palat²³. După cum este foarte bine cunoscut, în cursul respectivei audiențe, desfășurată între orele 16,00 și 17,00, Mareșalul a respins pretenția Regelui de-a începe „imediat” negocierile oficiale cu Aliații²⁴, deși, de această dată, nu le-a mai respins, dar a insistat pentru un răgaz de cel puțin 24 de ore²⁵, pentru definitivarea unor acțiuni diplomatice realmente declanșate de Mihai Antonescu, ca ministru de externe în funcție, în ceasurile imediat precedente prin Cairo, Ankara și Stockholm²⁶. Dar, în acel moment, a fost rânduș conspiratorilor de-a aprecia că nu mai trebuia așteptat nici un minut, din moment ce au considerat că puteau/trebuiau să-și asume *EI* semnarea armistițiului²⁷. Dacă nu cumva complotiștii, speriați după ce Conducătorul fusese confruntat cu intențiile lor și bănușind că acesta îl va informa pe Hitler în privința retragerii României din război (?), ceea ar fi însemnat

¹⁹ Gh. Buzatu, ed., *Mareșalul Antonescu la judecata istoriei*, București, Editura Mica Valahie, 2002, p. 255, 271-272, 291-292.

²⁰ *Ibidem*, p. 292. În alte texte, documentul de referință este denumit „scrisoare de garanție”.

²¹ *Ibidem*.

²² Cf. Gh. Buzatu și colaboratori, *Din istoria unei zile - 23 august 1944*, Iași, 1979, p. 30-31.

²³ *Ibidem*, p. 27. Vezi, de asemenea, Iosif Toma Popescu, *Memorial Iuliu Maniu*, București, Criterion Publishing, 2006, p. 83 și urm.

²⁴ Relatarea Mareșalului, Gh. Buzatu, ed., *Mareșalul Antonescu - Pro și contra*, p. 315 și urm.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Cf. Gh. Buzatu, Dana Beldiman, *23 august 1939-1944. România și proba bumerangului*, București, Editura Mica Valahie, 2003, pp. 31-35.

²⁷ În fond, într-un prim stadiu, tratative pentru armistițiu!

eșecul operațiunii, au apreciat că era preferabilă arestarea imediată a Mareșalului²⁸ unei ... confruntări ulterioare²⁹. Așa cum s-a remarcat, „o nervozitate surescitantă pusese stăpânire pe complotiști, domnea febra nerăbdării. Lovitura fusese concepută de Grigore Niculescu-Buzești, în spatele căruia se afla, în realitate, Iuliu Maniu, chiar autorul acțiunii. Camarila nu mai avea răbdare, aștepta cu sufletul la gură momentul acțiunii, care trebuia să se întâmple cât mai repede posibil”³⁰. După o altă sursă, în acele condiții, Niculescu-Buzești, șeful complotiștilor de la Palat și de la Ministerul Regal al Afacerilor Străine din București, „se temea că Mareșalul face armistițiul înaintea lor, spulberându-le toate planurile de viitor. Văzând cum stau lucrurile, l-a sfătuit pe Rege împreună cu ceilalți să ordone imediata arestare a celor doi Antonești, spunând că era mai bine să nu-i [nu le] scape din mână. Graba Mareșalului cu armistițiul era un motiv și lovitura de stat trebuia imediat executată (subl. ns.)”³¹. În acest fel, sub impulsul lui Grigore Niculescu-Buzești, cel mai proeminent dintre conjurați³², Regele Mihai I a dat semnalul pentru arestarea Antoneștilor, survenită aproximativ la orele 16,55 – 17,00, moment care **a coincis cu declanșarea loviturii de stat**.

Într-un atare context, episodul legat de „angajamentul” opoziției promis de Gh. Brătianu în 23 august 1944 și-a avut, incontestabil, rolul său, istoricul fiind implicat – conștient ori nu? – în decizia precisă a Antoneștilor de-a solicita să fie primiți la Palatul Regal din București³³. Iar, dacă acolo totul era pregătit pentru a fi arestați oricum ori s-a procedat în consecință, ceea ce era același lucru, aceasta înseamnă obligatoriu că efectul intervenției istoricului în desfășurarea faptelor fusese *unul singur și univoc*: atragerea Antoneștilor „în cursă”, deci la Palat, cu rezultatul cunoscut! Și, în adevăr, dacă lucrurile au stat astfel, ele contraziceau flagrant gândurile transmise de Gh. I. Brătianu³⁴ și soția sa, Elena, prin telegrama destinată Mareșalului cu prilejul ultimului Sf. Ion liber (7 ianuarie 1944): „Cele mai bune urări”³⁵. Nici vorbă de așa

²⁸ Vezi Mihai Sorin Rădulescu, *Un diplomate d'autrefois: Edmond Ciuntu*, în „Studii și materiale de istorie contemporană”, vol. IV, 2005, p. 172-173 (anexa 5, scrisoarea lui E. Ciuntu către Mircea Mavriki, Nisa 4 martie 1986).

²⁹ *Ibidem*. Potrivit recunoașterilor ulterioare a doi dintre complotiști (?) față de diplomatul Edmond Ciuntu (*Ibidem*; *Idem*, *Edmond Ciuntu. 1894-1988*, în „Dosarele istoriei”, nr. 1/2006, p. 29-30), Sănătescu „și-ar fi pierdut capul văzându-se deja arestat și executat”, numai Niculescu-Buzești a rămas „cu singe rece”, spunând că „Mareșalul nu trebuie lăsat să plece din Palat, ci imediat arestat”.

³⁰ René Al. de Flers, *Radio „Europa Liberă” și Exilul românesc. O istorie încă nescrisă*, București, Editura Vestala, 2005, p. 13.

³¹ *Ibidem*, p. 15.

³² Vezi Aurel Sergiu Marinescu, *O contribuție la istoria exilului românesc*, V, București, Editura Vremea, 2005, p. 17 și urm. Fapt relevant, Pamfil Șeicaru, excelent cunoscător al realităților istorice, avea să vorbească după numai câțiva ani (1950) despre „banda buzeștiană”, în care mai intrau C. Vișoianu și Al. Cretzianu. În fond, scria faimosul ziarist și istoric, era vorba de cei „trei cavaleri ai apocalipsului capitulării” de la 23 august 1944 – Gr. Niculescu-Buzești, C. Vișoianu și Al. Cretzianu (Pamfil Șeicaru, *Scrieri*, vol. 3, București, Editura Victor Frunză, 2003, p. 274; *Idem*, *Scrieri*, vol. 4, București, Editura Victor Frunză, 2005-2006, p. 142-143) sau „cei trei regizori” ai defecțiunii din 23 august 1944 și ai ocupației rusești (*Ibidem*, p. 157). De asemenea, Pamfil Șeicaru l-a desemnat pe Niculescu-Buzești drept „sinistrul individ..., promovat mentorul partidelor democratice în problemele externe” (*Ibidem*, p. 155).

³³ A se vedea, în acest sens, declarațiile ulterioare ale lui I. Antonescu în cursul anchetei care a precedat „procesul mării trădări naționale” (aprilie – mai 1946) sau acelea ale lui I. Mihalache față de Eugen Cristescu (Gh. Buzatu, *Hitler, Stalin, Antonescu*, p. 309-313).

³⁴ Este posibil ca istoricul să fi acționat „deschis”, câtă vreme întreaga responsabilitate și-au asumat-o complotiștii de la Palat. După 23 august 1944 – a pretins Gh. I. Brătianu – Regele i-ar fi declarat că: „Dacă îl lăsam [la 23 august 1944] pe Antonescu să facă singur armistițiul, ne va ține iar sub papuc”, context în care lovitura de stat trebuie judecată drept „un act personal și trebuie judecată altfel” (René Al. de Flers, *op. cit.*, p. 16).

³⁵ Arhivele Naționale ale României, București, fond PCM, dosar 252/1944, f. 89. Este cu totul semnificativ că, ulterior evenimentului investigat, Elena Brătianu, într-o declarație din august 1947, pentru a-și apăra soțul în fața acuzațiilor comuniștilor pe tema „colaboraționismului” istoricului cu regimul antonescian, a relevat că, la nevoie, liderul liberal își va

ceva, dacă avem în vedere rostul lui Gh. Brătianu, asupra căruia avea să insiste – în aprilie 1946 - Mihai Antonescu. Cum era de așteptat, mărturia fundamentală în privința rolului nefast al istoricului Gh. Brătianu nu a putut veni decât din partea aceluia care au cunoscut tertipurile conspirației de la 23 august 1944 și, pe deasupra, s-au aflat între victime. Și, dintre aceștia, cine l-ar putea tăgădui pe Mihai Antonescu, care, interogat la 13 aprilie 1946 de Avram Bunaciu, a declarat categoric: „...Lăsați-mă să vă spun că Gh. Brătianu este a doua amărăciune pe care am avut-o după 23 august. Pentru că în ziua de 23 august a avut un rol atât de odios, [iar] dacă voi fi liber și voi mai putea să întind mâna oamenilor, nu voi mai întinde mâna lui Gh. Brătianu. Oricine putea să facă ce a făcut [el] la 23 august, dar Gh. Brătianu nu putea să facă. L-am ținut la curent pe Gh. Brătianu de absolut tot ce am întreprins, de greutățile mele cu Mareșalul în politica externă. L-am informat de tot. Nu avea dreptul să facă să-mi sfârșesc viața arestat (subl. ns.)”³⁶. De asemenea, într-un alt context, Mihai Antonescu destăinuise: “În toamna anului 1943, [Gh.] Brătianu a venit să discute posibilitatea unui guvern cu Mareșalul și l-am informat în permanență de toată acțiunea mea diplomatică [pentru desprinderea de Axă], până în ultimul moment, și mărturisesc că în ziua de 23 august, dimineața, el a avut un rol foarte penibil (subl. ns. – Gh. B.)”³⁷. Precizarea lui Mihai Antonescu, el însuși unul dintre succesorii lui N. Titulescu la conducerea MAE al României (1941-1944), avea în seamă un moment precis: deplasarea lui Gh. Brătianu la Snagov în dimineața zilei de 23 august 1944, ca sol al așa-numitei “opoziii democratice” (PNT, PNL și PSD) – a nu se neglija că, în noiembrie 1936 jucase același rol pe lângă Hitler cu mandatul lui Carol II ! -, de această ultimă dată urmând să-l convingă pe Mareșalul Antonescu să solicite Regelui Mihai I o audiență pentru a se decide semnarea armistițiului cu Națiunile Unite și retragerea României din războiul de partea Axei. Ceea ce, în funcție de desfășurările ulterioare de la 23 august 1944, s-a tradus în ... “atragerea în cursă” a Mareșalului, în consecință și a lui Mihai Antonescu, întrucât ambii au fost finalmente arestați la Palatul Regal din București. De aici, verdictul de penibil acordat de Mihai Antonescu fostului său șef politic și coleg, Gh. Brătianu.

În concluzie, ne întrebăm, dacă i se poate cumva reproșa lui Gh. Brătianu participarea la pregătirea și declanșarea loviturii de stat din 23 august 1944? Netăgăduit că, având în seamă calibrul personalității istoricului și experiența sa, nu poate fi vorba de așa ceva. În schimb, rămâne în discuție rezultatul concret al operei practice realizate. Sub acest aspect, împărtășim întrutotul punctul de vedere al reputatului nostru ziarist, în cele din urmă și istoric, care a fost Pamfil Șeicaru, și anume că “tot ce s-a abătut după 23 august [1944] asupra nenorocitei noastre patrii era virtual cuprins în actul loviturii de stat”³⁸.

***

susține în principal argumentele insistând pe „rolul pe care l-a jucat în pregătirea loviturii militare a zilei de 23 august 1944 (subl. ns. – Gh. B.)” (cf. Aurel Pentelescu, Liviu Țăranu, eds., *op. cit.*, p. 70). Iar, în continuare, pentru a-și întări afirmația, Elena Brătianu promitea că Gh. Brătianu „va arăta că a primit însărcinarea de a lua contactul cu șefii unităților militare care trebuiau încadrați în lovitura de stat”. Iar această „misiune”, susținea Elena Brătianu, „Gh. Brătianu a îndeplinit-o cu succes (subl. ns. – Gh. B.)” (*Ibidem*). Se poate conchide, ca atare, că fișa menționată din aprilie 1950 reținea, în mod justificat, cel puțin în temeiul declarațiilor soției sale, că Gh. Brătianu „a fost unul din aceia care au inițiat capitularea României [de la 23 august 1944], însă în fața anglo-americanilor, nu față de Uniunea Sovietică” (subl. ns. – Gh. B.) (*Ibidem*, p. 277).

³⁶ Marin Radu Mocanu, Avram Bunaciu. *Documente*, București, Fundația Culturală Libra, 2006, p. 175-176.

³⁷ *Ibidem*, p. 151.

³⁸ Pamfil Șeicaru, *Opere*, vol. 3, București, Editura Victor Frunză, 2003, p. 215.

În acest fel, într-un răstimp limitat de numai opt ani, dar bogat peste măsură în evenimente cardinale, istoricul Gh. Brătianu a fost implicat, incontestabil din proprie voință, în două demiteri politice, una mai spectaculoasă decât alta, dar ambele cu consecințe grele pentru România. Nu contează că victimele, fiind colegi de generație (născuți în 1882!) și colaborând fructuos în cadrul Legației române din Londra, și nu numai, se prețuiseră reciproc, deși ilustraseră tendințe deosebite, chiar opuse. În ambele situații, în 1936 sau în 1944, debarcările impuse au fost finale, deși, în vreme ce N. Titulescu a avut posibilitatea să mai aleagă calea exilului și a unui sfârșit pecetluit de prăbușirea-i psihică, Mareșalul în schimb a fost deferit practic nemijlocit plutonului de execuție. Ceea ce, trebuie să admitem, Gh. Brătianu n-a întrevăzut, dar nici n-a reușit să preîntâmpine. Este adevărat că, pentru moment, în 1946, Gh. Brătianu s-a salvat, dar sfârșitul necruțător nu l-a ocolit. Negreșit că istoricul și-a evaluat în vreun fel rolurile interpretate, în 1936 sau la 1944. Neînțelese pentru studios rămân obiectivele îmbrățișate în vremuri atât de cumplite și în sensuri atât de contradictorii și dezacordate: mai întâi, pentru apropierea de Germania lui Adolf Hitler, iar apoi pentru desprinderea de Reichul nazist ... Dacă este adevărat că, în timp, condițiile generale și speciale se schimbaseră substanțial, nu-i de neglijat că, de fiecare dată, în ultimă instanță au fost în discuție nu anume personaje, ci însăși România, al cărei destin a fost grav prejudiciat. Astfel că singura problemă care mai rămâne în discuție nu-i decât aceasta: oare n-a fost prea mult, din partea unui alt personaj provenind și reprezentând nu numai o ilustră familie în politica românească, ci dublat, culmea, și de un mare istoric. Putem cuteza, în actualul stadiu al informațiilor, să răspundem: *cum și de ce?*

- ANEXE -

1

[26 februarie 1942] – Nota maiorului-adjutant
Eugen Niculescu

NOTĂ³⁹

I. Potrivit ordinului Domnului Mareșal, raportează, privitor la ofensiva de la Mărăști, următoarele:

³⁹ Arhivele Naționale ale României. Arhivele Centrale, București, fond Președinția Consiliului de Miniștri. Cabinetul Militar, dosar 130/1942, filele 2-4 (în continuare, ANIC); Gh. Buzatu, Horia Dumitrescu, *Nicolae Iorga și Ion Antonescu: Istoria războaielor României din 1914-1919 și 1941-1944*, în vol. *Nicolae Iorga. 1871-1940. Studii și documente*, III, București, Editura Universității, 2007, p. 84-85.

1. Istoricii oficial al Marelui Stat Major, *Campania din 1916-1919*, a publicat numai primele trei volume, care se încheie cu operațiunile până la 11/24 septembrie 1916, adică până în ajunul „Bătăliei de pe Argeș”.

2. Volumul al IV-lea, care tratează „Bătălia de pe Argeș” și „Retragerea Armatei în Moldova”, este în lucru.

3. Volumul V - „Operațiile din Moldova” și volumul VI - „Campania din Ungaria” sunt în curs de pregătire și ar putea să apară în circa un an și jumătate⁴⁰.

4. În volumele IV, V și VI vor apare și toate documentele importante – în special referatele Biroului 3 al Marelui Cartier General privitoare la operațiuni.

Față de cele raportate mai sus, rog respectuos pe Domnul Mareșal să-mi ordone dacă este oportun să mai apară, anticipat publicării *Istoricului oficial al Marelui Stat Major*, o broșură cu caracter de polemică, care să restabilească adevărul istoric⁴¹ privitor la „Bătălia de la Mărăști”.

Am luat măsuri ca în cel mai scurt timp să am la dispoziție toată documentarea necesară pentru a începe lucrarea.

***

II. Serviciul Istoric al Marelui Stat Major lucrează cu o încetineală atât de mare, datorită următoarelor greutăți:

1. Nu are un local propriu destul de încăpător pentru birouri și arhivă.

2. Nu are personal suficient, în special ofițeri de grade mici, desenatori și dactilografi.

În curând va trebui să se înceapă clasarea materialului și redactarea *Istoricului* noii campanii⁴² care, cu siguranță, va suferi mari întârzieri, datorită faptului că istoricul războiului precedent nu este terminat.

Pentru aceasta, propun respectuos Domnului Mareșal să aprobe ca:

a) Subsecretariatul de Stat al Românilor să caute în legătură cu Serviciul Istoric și să pună la dispoziția acestuia un bloc expropriat de la evrei în care să se instaleze în condițiuni bune Serviciul Istoric al Marelui Stat Major⁴³.

b) Marele Stat Major și Ministerul Apărării Naționale să pună neîntârziat la dispoziția Serviciului Istoric personal necesar, mai cu seamă ofițeri invalizi, din actuala campanie⁴⁴ clasați „apți pentru serviciul de birou”.

c) Să se aloce de la început un fond mai mare care să permită accelerarea lucrărilor în curs⁴⁵.

Maior Adjutant,
Eugen Niculescu⁴⁶

⁴⁰ După 1944, lucrarea nu a mai continuat.

⁴¹ În dreptul acestor cuvinte, Mareșalul a consemnat: „NU”.

⁴² Referire la Războiul din Răsărit, declanșat la 22 iunie 1941.

⁴³ Rezoluția Mareșalului pe marginea acestui paragraf: „De studiat”.

⁴⁴ Rezoluția Mareșalului pe marginea acestui paragraf: „Da”.

⁴⁵ Rezoluția Mareșalului pe marginea acestui paragraf: „Da”.

⁴⁶ În temeliul demersurilor maiorului adjutant Eugen Niculescu, colaboratorii *Serviciului Istoric*, din materialul deja adunat, au selectat unele documente pentru răspunde solicitării Mareșalului. Unele documente, se înțelege, nu erau cele avute în vedere de I. Antonescu, iar acesta a notat pe textele prezentate: “20.II.[1942] – Nu sunt acestea actele care le cer...” (ANIC, fond PCM – CM, dosar 130/1942, f. 22-23). În atare condiții, s-a întocmit un dosar special (492 file), sub titlul Armata a II-a și Generalul Averescu. 15.XII.1916 – 1.IV.1918, în

[3 iulie 1917] – Ordinul nr. 33 privind declanșarea ofensivei
Armaterelor I și II Române⁴⁷

MARELE CARTIER GENERAL

Biroul Operațiilor

Secret

Nr. 33/3.VII.1917

Către

Armata I și Armata II

Majestatea Sa Regele ordonă ca operațiunile ofensive să înceapă la 9 iulie curent, pe tot
frontul român.

În această zi va începe preparațiunea de artilerie.

Din Înalt Ordin

Șeful Statului Major General al Armatei

General de Corp de Armată Adjutant,

Prezan

Șeful Biroului Operațiilor,

Maior Antonescu

care am depistat numeroase documente din 1917 purtând semnătura maiorului Ion Antonescu ori întocmite la recomandarea sa, în
calitatea-i (pe atunci) de Șef al Biroului Operațiilor din cadrul Marelui Cartier General, comandat de General de Corp de Armată
Constantin Prezan. Exemplificăm în acest sens: 1) Instrucțiunile operative nr. 29/19 mai 1917 al M. C. G. Român privind distrugerea
forțelor inamice care operau pe frontul Focșani-Nămoloasa (*Ibidem*, f. 25-27); 2) Instrucțiunile nr. 1 247/9 iunie 1917 ale M. C. G.
R. către Armatele I și II (*Ibidem*, f. 28-29); 3) Ordinul operativ nr. 31/11 iunie 1917 al M. C. G. R. către Armata a II-a privind stabilirea
datei ofensivei pentru 1 iulie 1917, ulterior modificată (*Ibidem*, f. 52-53); 4) Ordinul operativ al M. C. G. R./3 iulie 1917 către Armatele I
și II (vezi *infra* anexa 2); 5) Referatul nr. 11 782/23 octombrie 1917 al maiorului I. Antonescu pe marginea Raportului nr. 3 099 al
Armatei a II-a referitor la capacitatea de luptă a MU (*Ibidem*, f. 85-118); 6) Schița repartiției probabile a forțelor inamice din sudul
Moldovei la 23 iulie 1917; harta situației generale a frontului germano-român la 23 iulie 1917; hărțile reflectând situația forțelor
prezente și a operațiunilor de la Mărășești, în zilele de 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31 iulie 1917 și 1, 2, 3, 4-5, 6, 7, 8-13, 14, 15, 16, 17, 18-
19, 20-21 august 1917 (*Ibidem*, f. 120-144); 7) Hărțile reflectând situația Armatei a II-a pe lunile ianuarie, februarie, martie, aprilie, mai,
iunie și iulie 1917 (*Ibidem*, f. 481-487).

⁴⁷ ANIC, fond PCM – CM, dosar 130/1942, f. 35.